

UTRECHT, VOORJAAR 1747

„Mijnheer, het water is voorleden donderdagh nademiddagh wederom beginne te wassen en doen een duijm gewassen en van donderdagh tot vrijdagavont ses duijm, en doen in 24 uren wederom 6 duijm, en dese nagt 7 duijm soo dat het nu boven 't klokgeslag dese morgen te half agt uren in de 40 garden staat (...). Derhalve heb ik van mijn pligt geagt UEdle sulks bekent te maken. Blijve Mijn Heer, UEdle Onderdanighe dienaar Jan de Ridder. Per ordre van mijn vader. Ameronghen 19-2-1747.“¹⁾

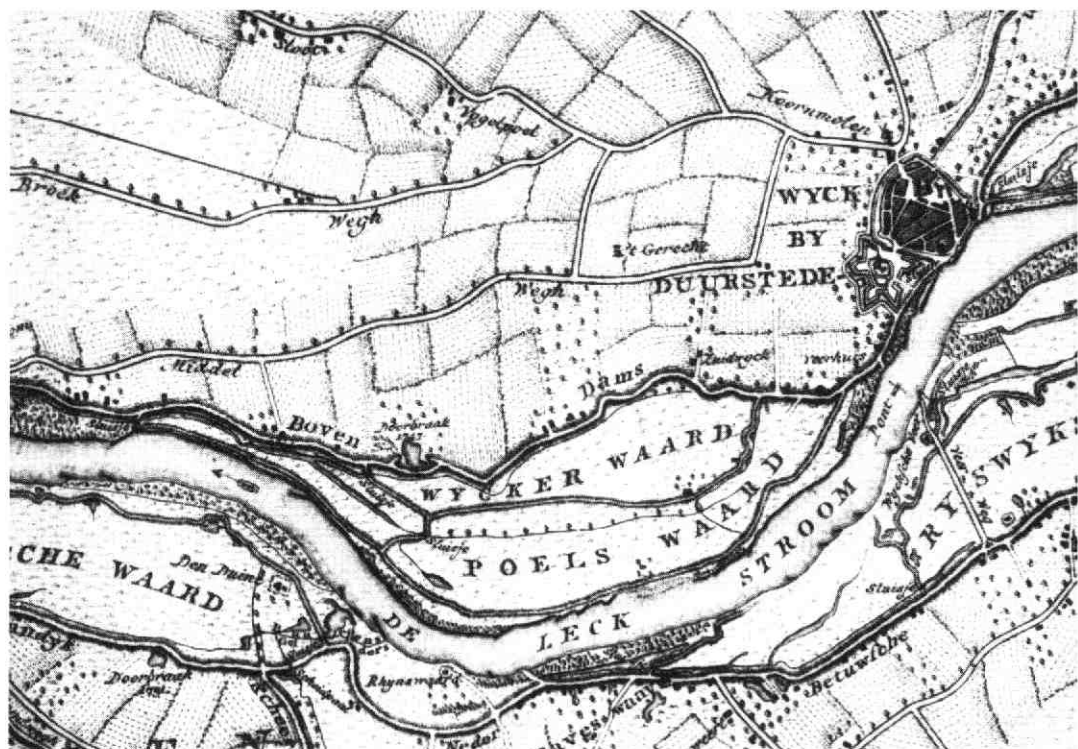
Aldus luidde de eerste waarschuwing van een waakmeester aan de Lek over het stijgende Lekwater. Voor die tijd niets bijzonders, als men bedenkt, dat de winters vroeger kouder, de zomers heter, de regens veelvuldiger en - vooral - het dijkonderhoud van onze grote wateren minder zorgvuldig gebeurde. Voor vandaag zijn de gebeurtenissen in het voorjaar van 1747 veel exclusiever: het was de laatste keer, dat de Lekdijk doorbrak en Utrechts dreven deed overstromen. Het was ook een van de vreemdste doorbraken, die ooit plaats hadden gevonden: deze kwam volkomen onverwacht, terwijl het Lekwater reeds aan het zakken was.

De eerste moeilijkheden deden zich voor bij het zgn. Molengat, dat zwakke plekken vertoonde. Wij schrijven dan 26 februari; burgemeester van Cleef wordt gewaarschuwd en in de vroedschapsresoluties lezen we dan: „Waerop geresolveert wierd de burgerij aan de Oude en Nieuwe Graft, in de kelders logerende, ofte bederflijke goedren daerin hebbende, te waerschouwen hetselve te bergen“²⁾. De oude en nieuwe kameraar en de burgerhoplieden werd opgedragen zich te begeven buiten de Tolsteegpoort met enige schepen met mest om deze bij een eventuele doorbraak ter bescherming van de stad Utrecht te laten zinken onder de ophaalbrug van de Tolsteegpoort en onder de brug bij het veerhuis aan de Vaart. Doch het Molengat bleek vals alarm.

Intussen had het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams de dijkwachtplichtigen opgeroepen zich te begeven naar de waakhuizen. Toch sloeg het noodlot onverwacht en onverbiddelijk toe tussen „slag 294 van het 1e kwartier, even beneden Wijk, tussen hectometerpalen 117 en 118“³⁾, een dijkverzakking van „een manslengte diep“. Op 28 februari „om elf a twaelf uren quamen eenige boeren met haer peerden in de stad vluchten, seggende dat de dijk (...) doorgebroken was, hetgeent men in het eerst niet geloofde“⁴⁾. Deze doorbraak geschiedde op een plaats, die „allersuffisantst wierd geoordeelt“⁵⁾. Op last van de vroedschap van Utrecht, die sprak van een „fataal en droevig geval“ werden de sluizen buiten de Weerdpoort opengezet om het water te laten doorstromen. Het gat bij Wijk bij Duurstede had een breedte van

ongeveer 40 meter en in de eerste dagen van maart kwamen Cothen, Over- en Nederlangbroek, Dwarsdijk, 't Goy, Schalkwijk, Honswijk, 't Waal, Werkhoven, Odijk, Bunnik en Houten onder water te staan. In de nacht van 3 op 4 maart begonnen de grachtenkelders onder te lopen bij de Plompetoren, bij het Paushuis en aan de Oudegracht. Het water steeg, Abstede, Galgenwaard en Minsweerd moesten er aan geloven, evenals Blauwkapel, Achtienvoven, Westbroek, Maarsseveen, Tienhoven en Breukelerveen. Terwijl het water in De Lek al weer viel, sloot het de stad Utrecht in. De Vecht, de Kromme Rijn, de Minstroom en het Zwarte Water, alle liepen ze over. Aan het einde van de Maliebaan, die gebruikt ging worden om het vee onder te brengen, kwam een waterkering van planken en aarde.

Op de tijding, dat er door het kolkende water gaten werden geslagen in de Biltse Steenstraat, brak er in de stad een paniekerige stemming uit. Daar hielp het volgende bericht in de Utrechtsche Courant aan mee: „(...) Onder anderen staet de Bildse straetweg thans niet alleen geheel onder, maer heeft zelfs de sterke persing en drift van het Water op verscheide plaetzen, de Steenen uit dien weg doen springen en daer door vele kuilen en gaten in dezelve veroorzaekt, invoegen ze zelfs nu niet dan met gevaer te Paerd of met Reituijgen te passeeren is“⁶⁾. Ook in enige Hollandse kranten waren de berichten over toestanden, die in de stad Utrecht heersten, vruchten van een sensatiepers. Enige boze reacties kwamen dan ook snel los: „'t Geen men in zeker nieuwspapier gemeld vind, als of het water alhier op de Straten stond, schynt opgegeven te zyn, doer iemand, die nooit deze Stad gezien heeft, en wel genegen schynt, de Consternatie (...) te vermeerderen“⁷⁾. De volgende is nog feller en duidelijker in zijn bewoordingen. Het was volgens deze een „geëxalteerde schets“ van de schrijver: „Gelyk hy hier in zig groffelyk vergist, vergist hy zig nog grover, met 'er by te voegen, dat in Abstede ('t geen, gelyk bekent is, naeuwelyks een steenworp van de Stad legt) verscheide Huizen tot aen de Daken onder Water staen; ten ware de man het een of ander Schuithuisje der Warmoesiers in een lage Sloot by vergissing voor Woonhuizen aengezien had. (...) Hy laet aan de Biltze straetweg niet alleen nauwelyks een steen in over, maer liegt er zelfs gaten in, waarin de zwaerste stenen zo diep zinken, als of 'er geen grond meer was (...), gelyk het den Schryver behaegt heeft, uit zyn duim te zuigen, om 't gepretendeert wegspoelen van Hekken, Bruggen, Huizen, enz. (...) te coloreeren en te waerschyntlyker te maken“⁸⁾. Andere reacties spraken van „monstreuse onwaerheden“, „grove feilen“ en „andere rabbelingen“. In een „redactioneel kommentaar“ neemt de Courant de auteur van het gewraakte artikel (was het een eigen

„Kaart van de Neder Rhijn en Leckstroom van de stad Arnhem tot aan het Oudslijkerveer beneden de stad Culemborg“, door J. Engelman en F. W. Conrad (Detail).

Kopergravure naar F. W. Conrad door L. Schenk Jzn., 1789-1793 RAU, Top. atl. 240.**

journalist of een „ingezonden-brieven-schrijver“) in bescherming door de lezers te verzoeken „hem de fouten te vergeven, en daer in ons voorbeeld te volgen“9).

Intussen kwamen vanuit Blauwkapel en langs de inmiddels beruchte gaten in de Biltse Steenstraat de eerste vluchtelingen binnen, met enig gezelschap: „De hasen, mollen, rotten en muysen quamen, door het water gedrongen, de menschen overal tegemoet lopen, sulx dat deselve in menigte wierden doodgeslagen“10). Maar het water zakte, de kade langs de Lek stak zijn kop weer boven water en de balans kon worden opgemaakt. De Staten van Utrecht verzochten het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams hen „te doen toekomen een verbael van het voorgevallene ten tyde den doorbraeck van den Leckendyck, behelsende mede een nette aantekening van de dagelyxe wassinghe en vallinge van deselve Rievier de Leck tot dato den ingebroocken dyck wederom bevangen en digtgermaekt zal zyn“11).

Op 22 april 1747 volgde de aanbesteding door het Lekdijkskollege van „het maken van een Nieuwe Dyck ter lengte van 61 en een half Dykroeden, en ter breedte van 36 voeten op deszelfs Kruyen (...) ontrent een

half uur beneden de Stad Wyck by Duurstede“12). Voor de herstellingswerkzaamheden werden manschappen ingezet van 2 kompagnieën van het Regiment van generaal baron van Ginkel, die een ringdijk aanlegden rond de breuk. Na herstel volgde verhoging en verzwaring van de Lekdijk, en ook de loop van de rivier werd verbeterd. Een grotere efficiency en een betere waterbeheersing zorgde er voor, dat in 1747 de mens voor het laatst verslagen werd door het Lekwater. Het was een Pyrrhus-overwinning, want de menselijke ijver en techniek van 1747 greep de zege, ter „leeringhe ende vermaeck“ van ons, in 1799.

J. A. C. Mathijssen

NOTEN

1. Archief van het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams, inventaris RAU (in voorbereiding)
2. Archief Stad II, 121, 1747 f° 112v
3. Vliet, M. van, Het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams, proefschrift Assen 1961, pg. 50 e.v.
4. Woertman, Dirk, Notitie van 't voorgevallende bij den doorbraek van den Leckendyck Bovendams in de Wyckerweert by Wyck op den 28 Febr. 1747, genoteerd in de Stad Utrecht, pg. 3
5. Ibidem
6. Utrechtsche Courant, 8 maart 1747
7. Idem, 10 maart 1747
8. Idem, 13 maart 1747
9. Idem, 16 maart 1747
10. Woertman, Dirk, Notitie ..., pg. 11
11. Archief Stad II, 3515, Statenresoluties 8 maart 1747
12. Utrechtsche Courant, 4 april 1747